

Slimību profilakses un
kontroles centrs

SMĒĶĒŠANAS IZPLATĪBA UN SEKAS LATVIJĀ 2015. GADĀ

Tematiskais ziņojums

4. izdevums
Rīga, 2016

Redaktori:

Iveta Gavare, Slimību profilakses un kontroles centra direktore

Jana Lepiksone, Slimību profilakses un kontroles centra Pētniecības un veselības statistikas departamenta direktore

Informāciju sagatavoja Slimību profilakses un kontroles centra Atkarības slimību riska analīzes nodaļas speciālisti:

Una Mārtiņšone, vecākā sabiedrības veselības analītiķe,

Aija Pelne, nodaļas vadītāja.

Pārpublicēšanas un citēšanas gadījumā atsauce uz „Slimību profilakses un kontroles centrs” obligāta.

© Slimību profilakses un kontroles centrs

Direktore I.Gavare

Duntes iela 22, Rīga, LV- 1005

Tālrunis 67501590

Fakss 67501591

E-pasts: info@spkc.gov.lv

ISBN 978-9934-514-27-2

SATURS

IEVADS.....	4
1. Smēķēšanas izplatība iedzīvotāju vidū.....	5
1.1. Smēķēšanas izplatība 13 -15 skolēnu vidū	5
1.2. Smēķēšanas izplatība un paradumi 11, 13 un 15 gadīgo skolēnu vidū.....	10
2. Ekonomiskie rādītāji	11
2.1. Tabakas izstrādājumu realizācija	11
2.2. Tabakas izstrādājumu ražošana, imports un eksports	11
2.3. Akcīzes nodokļa ieņēmumi.....	12
2.4. Tabakas izstrādājumu licenzēšana un realizācijas noteikumu pārkāpumi.....	13
3. Smēķēšanas sekas un radītā ietekme uz veselību.....	14
3.2. Saslimstība un mirstība no ļaundabīgajiem audzējiem	14
3.3. Mirstība no sirds un asinsvadu slimībām.....	15
4. Profilakse.....	16
Secinājumi	19
Literatūras saraksts	21

IEVADS

Kopš 90. gadu sākuma, kad Latvijā tika uzsākts sistemātisks smēķēšanas izplatības monitorings, 2015. gadā novērots pagrieziens punkts smēķēšanas izplatībā. Jaunākie pētījumu rezultāti liecina, ka būtiski samazinājies smēķējošo jauniešu īpatsvars valstī. Kopš 2011. gada to 13-15 gadīgo jauniešu īpatsvars, kuri pēdējā mēneša laikā bija lietojuši jebkādas tabakas izstrādājumu ir samazinājies par 39% (Velika, 2015).

Vēsturiski smēķēšanas izplatība jauniešu vidū Latvijā vienmēr bijusi augsta. Jau 1991. gadā 45% skolēnu (11, 13 un 15 gadus veci) bija mēģinājuši smēķēt. Šis īpatsvars turpmāko gadu laikā pieauga, bet 2006. gadā sasniedza 57%. Īpaši satraucoša bija tendence jauno meiteņu vidū – to meiteņu īpatsvars, kuras bija pamēģinājušas smēķēt 15 gadu laikā palielinājās par 81% (Gobiņa u.c., 2008).

Smēķēšanas izplatība jauniešu vidū ir būtisks rādītājs, kas ne tikai norāda uz esošās problēmas apjomu, bet ļauj prognozēt situācijas attīstību nākotnē. Teju katrs šodien smēķējošais pieaugušais ir uzsācis smēķēt savā jaunībā. Paradums, kas bieži aizsākas kā vēlme pamēģināt pirmo cigareti draugu, klasesbiedru pulciņā, kļūst par nopietnu atkarību, no kuras paša spēkiem daudziem ir grūti atbrīvoties. Pētījumi ir apliecinājuši, ka agrs smēķēšanas uzsākšanas vecums tiek saistīts ne tikai ar paaugstinātu smēķēšanas atkarības risku, bet arī ar paaugstinātu dažādu atkarības izraisīto vielu lietošanas uzsākšanas varbūtību visas jaunieša dzīves laikā, kas smēķēšanas izplatības mazināšanu šajā vecumā padara par būtisku prioritāti un sasniegumu.

Smēķēšanas izplatības mazināšanas pamatā ir dažādu faktoru mijiedarbība. Pie šiem faktoriem pieskaitāma gan cenu celšana tabakas izstrādājumiem un zināšanu palielināšana, gan pieejamības mazināšana un sociālo normu, attieksmes, kā arī paradumu maiņa. Jauniešu vidū šo faktoru ietekme ir redzama visuzskatāmāk, dažādi sociālie un ekonomiskie apstākļi šajā vecumā atstāj visbūtiskāko ietekmi uz jauniešu paradumiem. Vienlaicīgi tas arī nozīmē, ka izmaiņas jauniešu paradumos ir vērtējamas plašākā kontekstā.

Kā liecina pētījuma dati, līdz ar smēķēšanas un arī alkohola lietošanas izplatības samazināšanos jauniešu vidū, pieaug to jauniešu īpatsvars, kuri savu laiku pavada virtuālajā vidē, „čatojot”, „tvītojot” un „sērfojot” (Pudule, 2015). Šīs aktivitātes ieņem arvien lielāku nozīmi jauniešu ikdienas dzīvē, radot bažas, ka viena atkarība var aizstāt citu.

Neskatoties uz smēķēšanas izplatības samazināšanos jauniešu vidū, smēķēšana vēl aizvien ir ievērojams riska faktors Latvijas iedzīvotāju veselībai, kas apdraud ne tikai viņu dzīvību un labklājību, bet rada ievērojamu ekonomisku slogu visai sabiedrībai. Ik gadu Latvijā mirst tūkstošiem iedzīvotāju, visbiežāk kardiovaskulāro slimību un ļaundabīgo audzēju rezultātā (SPKC, 2016). Smēķēšana ir viens no būtiskākajiem šo slimību riska faktoriem, kas var izraisīt līdz pat 9 (plaušu vēzis) no 10 nāves gadījumiem. Pēc Pasaules Veselības organizācijas aprēķiniem, 2004. gadā vairāk nekā 2000 iedzīvotāju mira Latvijā smēķēšanas izraisītu slimību rezultātā (WHO, 2012). Kopš 2004. gada Latvijā smēķēšanas izplatība pieaugušo iedzīvotāju vidū nav būtiski samazinājusies, taču sabiedrības novecošanās un tendences neinfekcijas slimību izplatībā liek domāt, ka iedzīvotāju skaits, kas ik gadu mirst smēķēšanas rezultātā kopš 2004. gada Latvijā, nav mazinājies.

Mērķtiecīgs un sistemātisks darbs iedzīvotāju veselības veicināšanā un atkarības izplatības mazināšanā ir viens no primārajiem uzdevumiem, lai mazinātu smēķēšanas radīto ietekmi un sekas. Eiropas Savienības investīcijas fonda apgūšanas ietvarā, turpmākos sešus gadus tiks atvēlēti vairāk nekā 55 miljoni euro kompleksu veselības veicināšanas pasākumu īstenošanai visā valstī. Taču gan pašlaik, gan 2015. gadā valstī ir īstenotas aktivitātes gan nacionālā, gan pašvaldību līmenī, lai samazinātu atkarību radīto ietekmi un izplatību Latvijas iedzīvotāju vidū, tādejādi vienoti virzoties uz kopējā mērķa sasniegšanu – nesmēķējošas Latvijas sabiedrības.

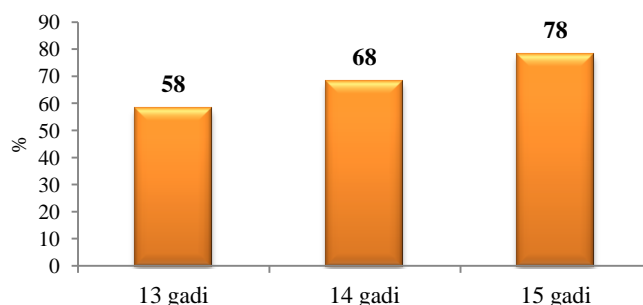
1. SMĒĶĒŠANAS IZPLATĪBA IEDZĪVOTĀJU VIDŪ

2015. gadā publicēti vairāki pētījumi, kuros veikta Latvijas iedzīvotāju smēķēšanas izplatības un paradumu monitorings.

1.1. Smēķēšanas izplatība 13-15 skolēnu vidū

2014. gadā 60% skolēnu kādreiz bija pamēģinājuši smēķēt cigaretes vienu vai vairākas reizes. Salīdzinot ar 2000. gadā veiktā pētījuma datiem, skolēnu īpatsvars, kuri pamēģinājuši smēķēt cigaretes, ir samazinājies gan meiteņu (par 22%), gan zēnu (par 27%) vidū. Kopumā 68% aptaujāto skolēnu kādreiz ir pamēģinājuši tabakas izstrādājumus (smēķējamos un/vai nesmēķējamos izstrādājumus).

1. attēls. Skolēnu īpatsvars, kuri ir mēģinājuši lietojuši jebkādu tabakas produktus, 2014. gads, %

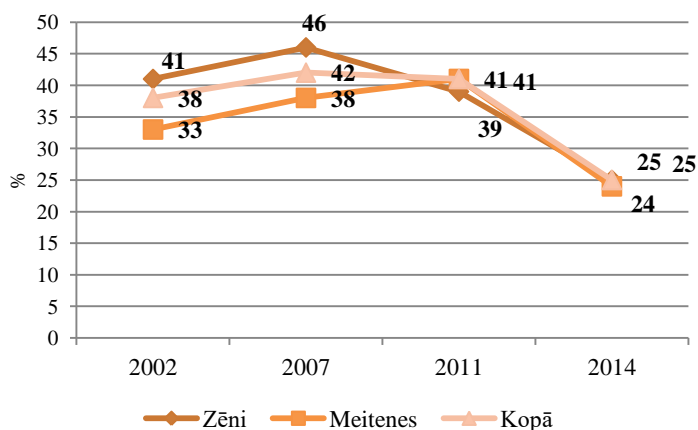

* smēķējamos un/vai nesmēķējamos tabakas produktus

Avots: Starptautiskais jauniešu smēķēšanas pētījums. 2014. gada aptauja Latvijā un tendences. SPKC, 2015

2014. gadā 25% skolēnu regulāri (vismaz 1 vai 2 dienas pēdējo 30 dienu laikā) bija lietojuši jebkādu tabakas izstrādājumus, kas ir par 39% mazāk nekā 2011. gadā. Vislielākais regulāro smēķētāju īpatsvars bijis 15 gadīgo skolēnu vidū (25%), bet vismazākais jaunākajā vecuma grupā – 13 gadīgo skolēnu vidū (8%).

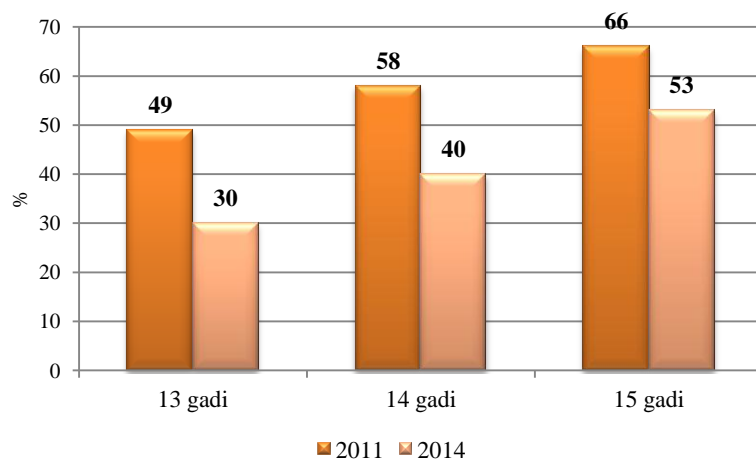
2. attēls. 13-15 gadīgo skolēnu īpatsvars, kuri lietojuši jebkurus tabakas izstrādājumus pēdējā mēneša laikā, 2002.-2014. gads, %

Avots: Starptautiskais jauniešu smēķēšanas pētījums. 2014. gada aptauja Latvijā un tendences. SPKC, 2015

Pēc cigaretēm, otrs populārākais tabakas izstrādājums ir ūdenspīpe, kuru 2014. gadā pamēģinājuši smēķēt 41% aptaujāto jauniešu, kas salīdzinot ar 2011. gada aptaujas datiem ir samazinājies par 31%. Lielākais ūdenspīpes pamēģinājušo skolēnu īpatsvars ir novērojams jaunākajā vecuma grupā jeb 13 un 14 gadīgo skolēnu vidū.

3. attēls. Skolēnu īpatsvars, kuri mēģinājuši smēķēt ūdenspīpi, 2011.-2014. gads, %

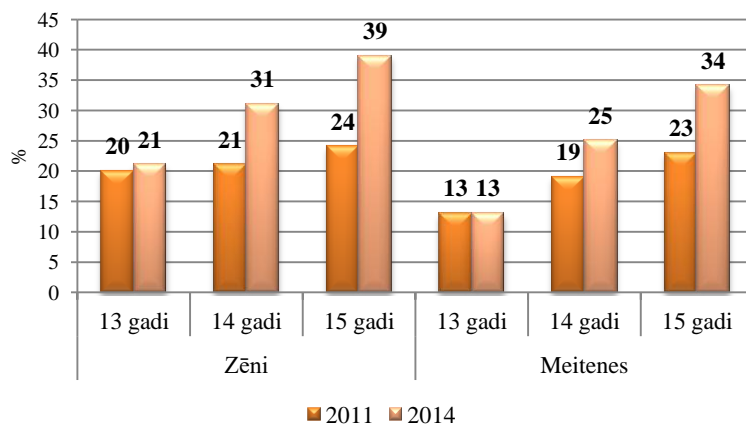

Avots: Starptautiskais jauniešu smēķēšanas pētījums. 2014. gada aptauja Latvijā un tendences. SPKC, 2015

Pēdējo gadu laikā ir samazinājies ir ne tikai skolēnu īpatsvars, kuri ir pamēģinājuši smēķēt ūdenspīpi, bet arī to skolēnu īpatsvars, kuri pēdējo 30 dienu laikā to ir smēķējuši vienu vai vairākas reizes. Kopš 2007. gada šādu jauniešu īpatsvars ir samazinājies par 74%. Vispopulārākā vieta, kur tiek smēķēta ūdenspīpe ir draugu vai paziņu mājās (17%), kas liecina par to, ka ūdenspīpes smēķēšanai ir ļoti izteikta socializēšanās funkcija jauniešu vidū. Savās mājās ūdenspīpi smēķējuši 10% 13-15 gadīgo smēķētāju, savukārt 2% ziņojuši, ka ūdenspīpi smēķējuši publiskā vietā, piemēram, kafējnicā, restorānā vai kaljāna bārā.

Salīdzinoši jaunāka tendence jauniešu smēķēšanas paradumos ir elektronisko cigarešu lietošana. Kopumā 27% skolēnu 2014. gadā bija pamēģinājuši elektronisko cigarešu smēķēšanu, kas ir par 35% vairāk nekā 2011. gadā. Kopš 2011. gada visbūtiskāk pieaudzis 14 un 15 gadīgo skolēnu īpatsvars, kuri pamēģinājuši elektroniskās cigaretes.

4. attēls. Skolēnu īpatsvars, kuri mēģinājuši smēķēt elektroniskās cigaretes, 2011.-2014. gads, %

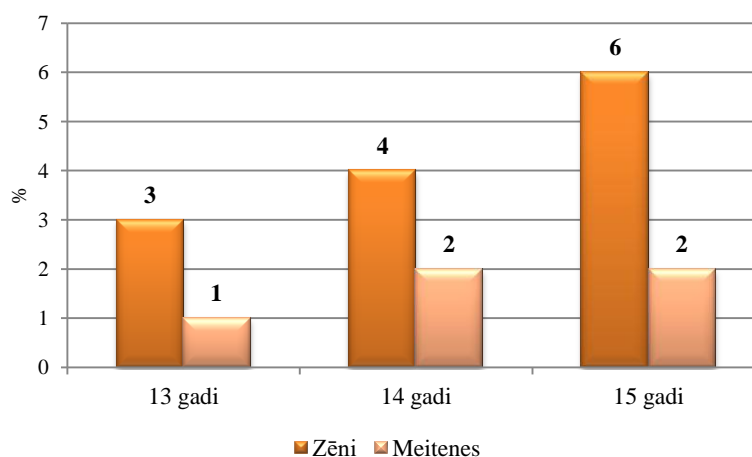

Avots: Starptautiskais jauniešu smēķēšanas pētījums. 2014. gada aptauja Latvijā un tendences. SPKC, 2015

Salīdzinot ar 2011. gadu palielinājies arī to skolēnu īpatsvars, kuri elektroniskās cigaretes smēķējuši vienu vai vairākas reizes pēdējā mēneša laikā – no 9% 2011. gadā uz 11% 2014 gadā. Visaugstākais īpatsvars ir 15 gadīgo zēnu vidū, no kuriem 16% ziņojuši par elektronisko cigarešu smēķēšanu vismaz vienu reizi pēdējā mēneša laikā.

10% skolēnu ziņojuši, ka ir pamēģinājuši lietot kādu no bezdūmu tabakas izstrādājumiem, piemēram, šņaucamo tabaku, zelējamo tabaku. 15 gadīgo skolēnu vidū šos izstrādājumus pamēģinājuši 16% skolnieku, 9% 14 gadīgo un 8% 13 gadīgo skolēnu. Stipri mazāk šos izstrādājumus skolēni lietojuši pēdējā mēneša laikā, vien 4% zēnu un 2% meiteņu ziņojuši, ka bezdūmu tabakas izstrādājumus lietojuši pēdējo 30 dienu laikā. Lai gan šņaucamās un zelējamās tabakas tirdzniecība Latvijā ir aizliegta, to lietošana un ieviešana personīgam patēriņam no ārvalstīm nav liegta.

5. attēls. Skolēnu īpatsvars, kuri pēdējā mēneša laikā lietojuši bezdūmu tabakas izstrādājumus, 2014. gads, %

Avots: Starptautiskais jauniešu smēķēšanas pētījums. 2014. gada aptauja Latvijā un tendences. SPKC, 2015

Pētījuma dati liecina, ka 34% 13-15 gadīgie skolēni atzīmējuši, ka viņiem vienmēr vai dažreiz no rītiem pamostoties pirmā vēlēšanās ir uzsmēķēt (38% zēni un 30% meitenes). Salīdzinoši mazāks aptaujāto īpatsvars jeb 12% ziņojuši par izjustu vēlmi uzsmēķēt stundas laikā pēc pēdējās smēķēšanas reizes. Šis īpatsvars ir uzskatāms nikotīna atkarības rādītājs, kas būtiski neatšķiras aptaujāto meiteņu un zēnu vidū (attiecīgi 12% un 13%).

19% no aptaujātajiem ir raksturīga nosliece uzsākt smēķēšanu. Situācija ir uzlabojusies meiteņu vidū, kur iepriekšējos gadus bija novērojama tendence palielināties smēķētāju īpatsvaram. Kopš 2011. gada nesmēķējošo meiteņu īpatsvars, kurām raksturīga nosliece uz smēķēšanu ir samazinājies par 35%.

1. tabula. Skolēnu īpatsvars, kuri nekad nav mēģinājuši smēķēt, bet kuriem ir nosliece uzsākt smēķēšanu, 2007.-2014. gads, %

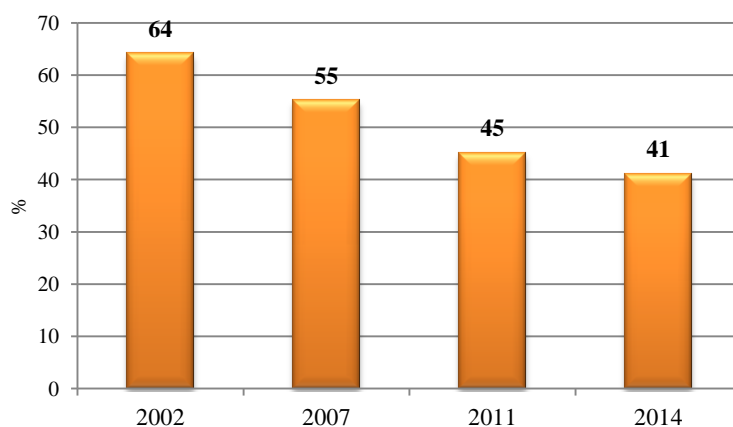
	Zēni	Meitenes	13 gadīgie skolēni	14 gadīgie skolēni	15 gadīgie skolēni	Kopā
2007. gads	25	22	27	19	22	24
2011. gads	20	29	22	25	25	24
2014. gads	20	18	18	19	19	19

Avots: Starptautiskais jauniešu smēķēšanas pētījums. 2014. gada aptauja Latvijā un tendences. SPKC, 2015

2014. gadā 41% skolēnu tikuši pakļauti pasīvās smēķēšanas negatīvajai ietekmei mājās, kad kāds pēdējās nedēļas laikā viņu klātbūtnē smēķējis. Kopš 2002. gada ir redzama uzskatāma pasīvās smēķēšanas izplatības samazināšanās, kas norāda uz attieksmes maiņu attiecībā uz bērnu veselības

pasargāšanu no tabakas dūmu kaitīgās iedarbības. Ja vēl 2002. gadā 64% 13-15 gadīgo skolēnu ziņoja par pasīvo smēķēšanu mājās, tad 2014. gadā šis īpatsvars bija sarucis līdz 41%.

6. attēls. Skolēnu īpatsvars, kuri pēdējās nedēļas laikā mājās pakļauti pasīvajai smēķēšanai, 2002.-2014. gads, %

Avots: Starptautiskais jauniešu smēķēšanas pētījums. 2014. gada aptauja Latvijā un tendences. SPKC, 2015

Skolēni tiek pakļauti pasīvās smēķēšanas riskam arī ārpus mājām. 2014. gadā 48% 13-15 gadīgo skolēnu uzskatījuši, ka pēdējo septiņu dienu laikā viņi tikuši pakļauti pasīvajai smēķēšanai sabiedriskās vietās. 70% aptaujāto uzskatījuši, ka pēdējo 7 dienu laikā bijuši pakļauti pasīvajai smēķēšanai sabiedriskās vietās ārpus telpām.

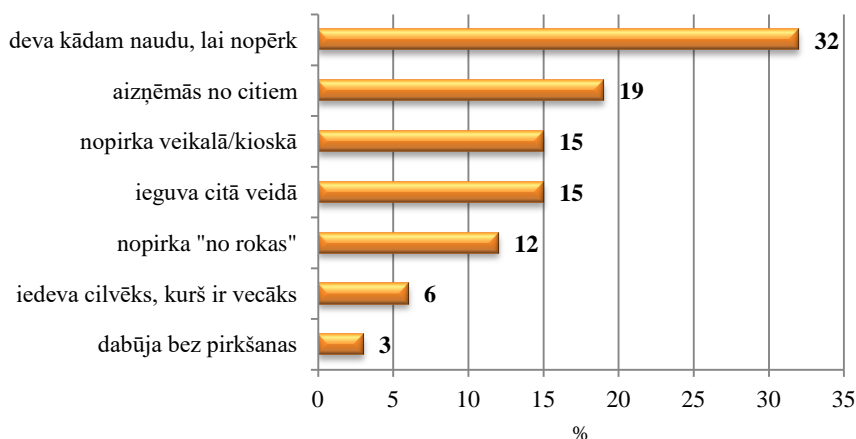
2. tabula. Skolēnu īpatsvars, kuri pēdējās nedēļas laikā pakļauti pasīvajai smēķēšanai sabiedriskās vietās, 2011-2014. gads, %

	Aptaujas gads	Zēni	Meitenes
Sabiedrisko vietu telpās	2011	45	49
	2014	46	51
Sabiedriskās vietās ārpus telpām	2011	62	72
	2014	64	75

Avots: Starptautiskais jauniešu smēķēšanas pētījums. 2014. gada aptauja Latvijā un tendences. SPKC, 2015

27% aptaujāto pēdējā mēneša laikā cigaretes pirkuši veikalos, kioskos un „no rokas”. Savukārt 32% regulāri smēķējošo devuši kādam naudu, lai nopirktu viņiem cigaretes, kas saskaņā ar tiesisko regulējumu Latvijā ir aizliegts. Tieši šis cigarešu iegādāšanās veids ir biežāk skolēnu vidū minētais iegūšanas veids pēdējā mēneša laikā. Salīdzinot vien 19% pēdējā mēneša laikā cigaretes iegādājušies veikalā/kioskā.

7. attēls. Cigarešu iegūšanas veids pēdējā mēneša laikā, 2014. gads, %

Avots: Starptautiskais jauniešu smēķēšanas pētījums. 2014. gada aptauja Latvijā un tendences. SPKC, 2015

68% regulāri smēķējošo skolēnu, kuri cigaretes pērk veikalā vai kioskā uzskata, ka viņi tās var nopirkt viegli. Kopš 2011. gada būtiskas izmaiņas skolēnu īpatsvarā, kuri pēdējā mēneša laikā pirkuši cigaretes veikalā, kioskā, un, kuri uzskata, ka cigaretes viņiem ir viegli iegādāties veikalā, nav būtiski izmainījies.

Attiecīgi samazinoties smēķētāju īpatsvaram, samazinājies ir smēķējošo skolēnu īpatsvars, kuri vēlas atstāt smēķēšanu, no 72% 2007. gadā līdz 61% 2014. gadā. Kopumā 61% smēķētāju ir mēģinājuši atstāt smēķēšanu pēdējā gada laikā. 70% aptaujāto smēķējošo skolēnu bijusi pārliecība, ka viņi spētu atstāt smēķēšanu, ja to vēlētos izdarīt. Vien 7% domājuši, ka tas viņiem neizdosies, ja viņi to vēlētos, kas apliecina faktu, ka skolēnu visticamāk neizprot nikotīna atkarības spēcīgo ietekmi.

43% skolēnu norādījuši, ka nav saņēmuši palīdzību vai ieteikumus smēķēšanas atmešanā.

Būtisks apstāklis, kas ietekmē skolēnu paradumus ir zināšanas un attieksme pret smēķēšanu. Lielākā daļa jeb 70% aptaujāto skolnieku ir pārliecināti, ka citu cilvēku smēķēšana viņu klātbūtnē jeb pasīvā smēķēšana noteikti ir kaitīga viņu veselībai. Pētījums gan rāda, ka šādu skolēnu īpatsvars samazinās palielinoties skolēnu vecumam, kas ticamāk ir skaidrojams ar faktu, ka pati smēķēšanas izplatība palielinās, pieaugot smēķētāju vecumam. Absolūtais vairākums jeb 92% 13-15 gadīgo skolēnu domā, ka smēķēšana ir kaitīga veselībai. Par pozitīvu tendenci liecina fakts, ka tikai 7% skolēnu domā, ka smēķēšana jauniešus padara pievilcīgākus, lielākā daļa jeb 70% uzskata pretēji, proti, ka smēķēšana jauniešus padara nepievilcīgākus. Tas apliecina, ka pakāpeniski smēķēšana jauniešu acīs zaudē pievilcīgumu, kas arī atspoguļojas smēķētāju īpatsvara kritumā kopš 2011. gada.

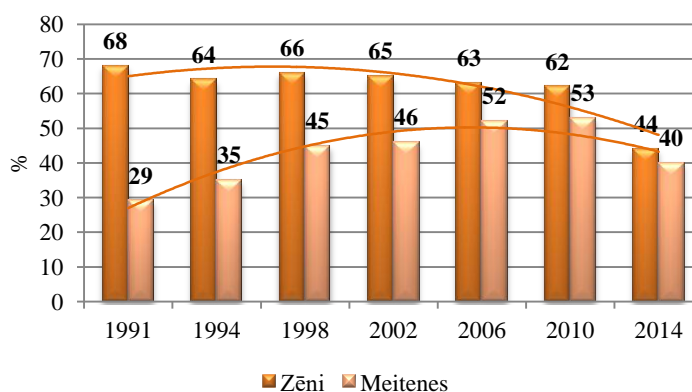
Vēl viens būtisks apstāklis, kā ietekmi uz jauniešu smēķēšanas paradumiem apliecinājuši pētījumi, ir plaši izplatītais viedoklis par smēķēšanu kā brīnumlīdzekli ķermeņa svara samazināšanai. Arī 2014. gada pētījuma aptauja apliecina, ka vēl aizvien jauniešu vidū šis viedoklis ir izplatīts. Puse aptaujāto meiteņu uzskatījušas, ka smēķēšana samazina svaru. Palielinoties vecumam, šis īpatsvars pieaug, kas, iespējams saistīts arī ar faktu, ka meitenēm vizuālais izskats šajā vecuma grupā kļūst ar katru gadu arvien nozīmīgāks.

1.2. Smēķēšanas izplatība un paradumi 11, 13 un 15 gadīgo skolēnu vidū

Starptautiskā skolēnu veselības paradumu pētījuma projekta ietvarā, kurā Latvija pirmoreiz iesaistījies jau 90. gadu sākumā, tiek monitorēti tādi būtiski veselību ietekmējoši paradumi kā, piemēram, fiziskas aktivitātes, uztura paradumi un atkarības izraisošo vielu lietošanas paradumi. Šī pētījuma ietvarā kopš Latvijas neatkarības atgūšanas laika tiek novērotas tendences smēķēšanas izplatībā 11, 13 un 15 gadīgo skolēnu vidū.

2014. gadā veiktā aptauja, līdzīgi kā dati no 2014. gadā veiktā Pasaules Veselības organizācijas „Starptautiskais jauniešu smēķēšanas pētījums” apliecina, ka iestājies ir pagrieziens punkts un valstī sāk būtiski samazināties smēķēšanas izplatība gados jauno iedzīvotāju vidū.

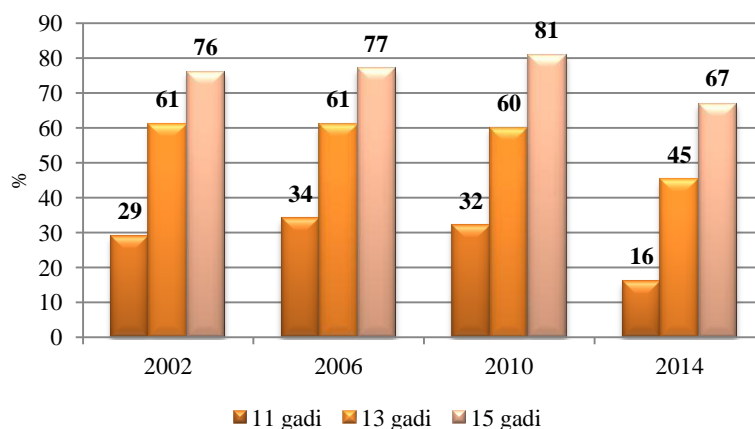
8. attēls. Skolēnu īpatsvars, kuri mēģinājuši smēķēt, 1991.-2014. gads, %

Avots: Latvijas skolēnu veselības paradumu pētījums. 2013/2014. Mācību gada aptaujas rezultāti un tendences. SPKC, 2015

Vienlaicīgi novērojama tendence sarukt īpatsvara atšķirībai dzimumu vidū. Ja vēl 1991. gadā smēķēšanu bija pamēģinājuši par 39.7% punktiem vairāk zēnu nekā meiteņu, tad 2014. gadā šī starpība sastādīja tikai 4.9% punktus. Salīdzinot ar iepriekšējiem aptauju gadiem, 2014. gadā būtiski samazinājies smēķēt mēģinājušo īpatsvars visās vecuma grupās.

9. attēls. Skolēnu īpatsvars, kuri mēģinājuši smēķēt, 2002.-2014. gads, %

Avots: Latvijas skolēnu veselības paradumu pētījums. 2013/2014. Mācību gada aptaujas rezultāti un tendences. SPKC, 2015

Pētījums liecina, ka regulāri smēķējošo skolēnu īpatsvars pieaug, palielinoties vecumam, īpaši 15 gadīgo skolēnu vecuma grupā. Neskatoties uz to, salīdzinot ar 2010. gadu, 2014. gadā ir nozīmīgi samazinājies skolēnu īpatsvars, kuri smēķē regulāri visās vecuma grupās.

3. tabula. Regulārās smēķēšanas izplatība (smēķē katru dienu/vismaz reizi nedēļā) skolēnu vidū, 1991.-2014. gads, %

Aptaujas gads	Zēni				Meitenes				Kopā
	11 gadi	13 gadi	15 gadi	Kopā	11 gadi	13 gadi	15 gadi	Kopā	
1991	5	9	19	10	1	1	5	3	6
1994	2	12	33	14	1	3	13	6	10
1998	3	15	36	18	0	7	19	9	13
2002	2	16	29	15	1	6	21	9	12
2006	3	11	30	14	1	10	23	11	13
2010	2	11	32	15	1	7	22	10	12
2014	1	3	15	6	0	3	13	6	6

Avots: Latvijas skolēnu veselības paradumu pētījums. 2013/2014. Mācību gada aptaujas rezultāti un tendences. SPKC, 2015

2. EKONOMISKIE RĀDĪTĀJI

2.1. Tabakas izstrādājumu realizācija

2015. gadā patēriņam Latvijā tika nodoti 1916 milj. cigarešu, kas ir par 116 milj. cigarešu jeb par 6% vairāk nekā 2014. gadā. Par 29% palielinājies arī patēriņam nodoto cigāru un cigarillu skaits, kas turpina stabili palielināties pēdējo gadu laikā un apliecina, ka pieprasījums pēc cigāriem un cigarillām iedzīvotāju vidū pieaug. Arī smēķējamās tabakas apjoms 2015. gadā, salīdzinot ar 2014. gadu, ir palielinājies. Kopš 2015. gada aprīļa ar akcīzes nodokli tiek apliktas tabakas lapas. Deviņu mēnešu laikā, patēriņam ticis nodots 60 kilogrami tabakas lapu.

2.2. Tabakas izstrādājumu ražošana, imports un eksports

Atšķirībā no iepriekšējiem gadiem, 2015. gadā Latvijā netika saražotas cigaretes ne nodošanai patēriņam vietējā tirgū, ne eksportam ārpus Latvijas. Pērn tika ievesti 4 309 milj. cigarešu, 119 milj. cigāru un cigarillu un 48 130 kg smēķējamās tabakas. Importēto cigarešu, cigāru un cigarillu apjoms ir palielinājies, salīdzinot ar 2014. gadu, cigarešu apjoms palielinājies par 17%, cigāru un cigarillu apjoms par 19%. Smēķējamās tabakas importa apjoms praktiski saglabājies nemainīgs, tas salīdzinot ar 2014. gadu, ir samazinājies par nepilnu procentu. Savukārt no valsts izvesti tika 2 288 milj. cigarešu, 43 milj. cigāru un cigarillu un 21 kg smēķējamās tabakas. Kuģu un lidmašīnu apgādei, kā arī tirdzniecībai beznodokļu veikalos tikušas nodoti 40 milj. importēto cigarešu, 45 tūkstoši cigāru un cigarillu, kā arī 115 kg smēķējamās tabakas.

4. tabula. Tabakas izstrādājumu aprites rādītāji 2013.-2014. gadā

Rādītāji	2014. gads	2015. gads
Kopējā cigarešu realizācija vietējā tirgū (tūkst. gab.), tai skaitā:	1800 317	1916 079
Saražoto cigarešu apjoms (tūkst. gab.)	45 422	0
Saražoto cigarešu realizācija vietējā tirgū (tūkst. gab.)	0	0
Mazumtirdzniecībai novirzītās produkcijas daudzums:		
Cigaretēs (tūkst. gab.)	1861 085	1925 605
Cigāri un cigarellas (tūkst. gab.)	57 392	60 854
Smēķējamā tabaka (kg)	45 591	49 953
Tabakas lapas (kg) %	0	52
No citām valstīm ievestās produkcijas apjoms:		

Cigaretes (tūkst. gab.)	3669 568	4 308 525
Cigāri un cigarellas (tūkst. gab.)	99 913	118 838
Smēķējamā tabaka (kg)	48 385	48 130
Uz citām valstīm izvestās produkcijas apjoms:		
Cigaretes (tūkst. gab.)	1807248	2287 892
Cigāri un cigarellas (tūkst. gab.)	40 474	43 372
Smēķējamā tabaka (kg)	31	21

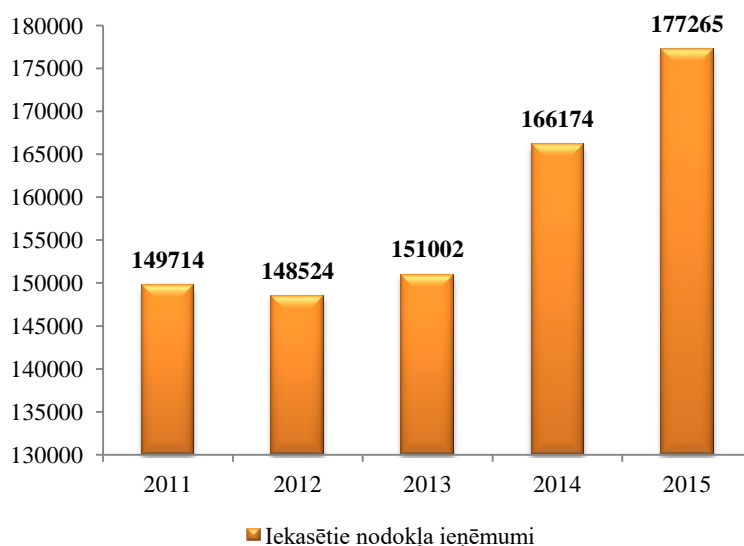
* akcīzes prece no 01.04.2015

Avots: Valsts ieņēmumu dienests, 2016

2.3. Akcīzes nodokļa ieņēmumi

2015. gadā par tabakas izstrādājumiem iekasēts akcīzes nodoklis 177,3 milj. euro apmērā, kas ir par 11 milj. jeb 6,7% vairāk nekā 2014. gadā. Ieņēmumu pieaugumu ietekmējis gan patēriņam nodoto tabakas izstrādājumu pieaugums, gan izmaiņas akcīzes nodokļu likmēs, kas tika paaugstinātas 2015. gada 1. jūlijā.

10. attēls. Akcīzes nodokļa ieņēmumi 2011.-2015. gadā*

Avots: Valsts ieņēmumu dienests, 2016

* līdz 2011. gadam (milj Ls), no 2012. līdz 2015. gadā (milj. EUR)

5. tabula. Nodokļa likmes tabakas izstrādājumiem 2012.-2015. gadā

Tabakas izstrādājumu veids	2012. gads (Ls)	2014. gada 1. janvāris (EUR)	2014. gada 1. jūlijs (EUR)	2015. gada 1. aprīlis (EUR)	2015. gada 1. jūlijs (EUR)	2016. gada 1. janvāris (EUR)
Cigaretēm (Ls un EUR par 1000 cigaretēm)	25+34%*, bet ne mazāk kā 52 lati par 1000 cigaretēm	39,84+33,5%*, bet ne mazāk kā 79,68 € par 1000 cigaretēm	51,80 +25%*, bet ne mazāk kā 85,60 euro par 1000 cigaretēm	51,80+25%*, bet ne mazāk kā 85,60 euro par 1000 cigaretēm	54,20+25%*, bet ne mazāk kā 89,80 euro par 1000 cigaretēm	54,20+25%*, bet ne mazāk kā 89,80 euro par 1000 cigaretēm
Cigāri un cigarillas (Ls/1000 gab.)	26	39,84	39,84	39,84	39,84	42,69

Smēķējamai tabakai (Ls/kg): Smalki sagrieztai tabakai cigarešu uztīšanai	34	55,49	55,49	55,49	55,49	58,00
Citai smēķējamai tabakai						
Tabakas lapas (par 1 kg)				55,49	55,49	58,00

*Procenti no maksimālās mazumtirdzniecības cenas
Avots: Valsts ieņēmumu dienests, 2015

2.4. Tabakas izstrādājumu licenzēšana un realizācijas noteikumu pārkāpumi

6. tabula. Tabakas izstrādājumu licenzēšana 2015. gadā

	Izsniegto licenču skaits	Apturēto licenču skaits	Pieņemto lēmumu skaits par licenču anulēšanu		Spēkā esošās licences uz perioda beigām
			Par normatīvo aktu pārkāpumiem	Uz iesnieguma pamata	
Licences tabakas izstrādājumu mazumtirdzniecībai	244	3	67	291	2445
Licences tabakas izstrādājumu vairumtirdzniecībai	7	0	3	6	36

Avots: Valsts ieņēmumu dienests, 2016

2015. gadā muitas uzsākto kriminālprocesu un sastādīto administratīvo pārkāpumu protokolu ietvaros izņemtas 123 561 051 cigaretes, kas ir par 70% vairāk nekā 2014. gadā.

3. SMĒĶĒŠANAS SEKAS UN RADĪTĀ IETEKME UZ VESELĪBU

3.2. Saslimstība un mirstība no ļaundabīgajiem audzējiem

Pēc Pasaules Veselības organizācijas (turpmāk – PVO) aprēķiniem, tabakas lietošana ir otrs būtiskākais iedzīvotāju nāves riska faktors pasaulē, savukārt trīs biežākie iedzīvotāju nāves cēloņi ir sirds išēmiska slimība, insults un HOPS (hroniska obstruktīva plaušu slimība). (WHO, 2014)

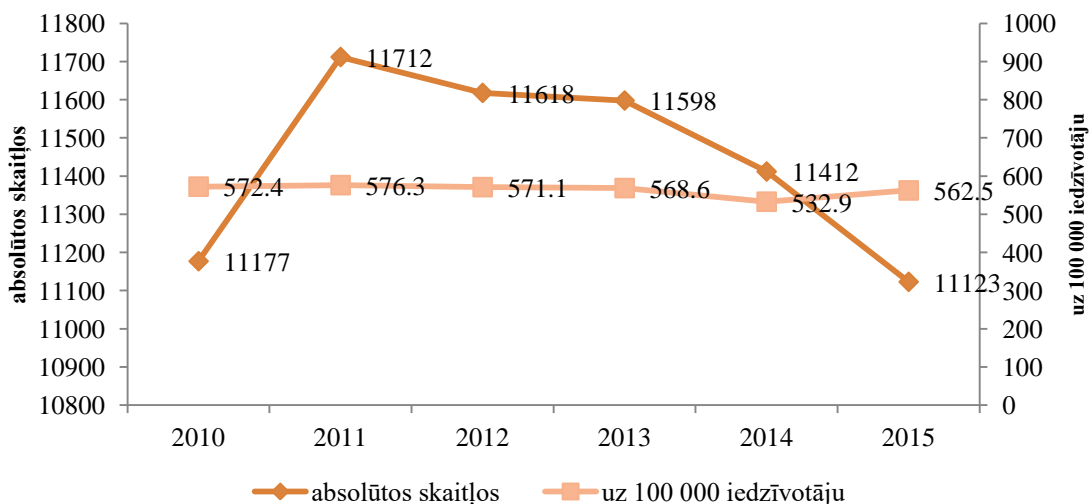
Atbilstoši Latvijas iedzīvotāju nāves cēloņu datu bāzes datiem, biežākie iedzīvotāju nāves cēloņi Latvijā 2015. gadā bija asinsrites sistēmas slimības un ļaundabīgie audzēji. Abas slimību grupas vieno būtisks riska faktors – smēķēšana. Pētījumi liecina, ka atkarībā no slimības veida un audzēja lokalizācijas, smēķēšana var izraisīt līdz 9 (plaušu audzējs) no 10 nāves gadījumiem (CDC, 2016).

Lai gan precīzu datu par to, cik iedzīvotāju Latvijā ik gadu saslimst un mirst smēķēšanas rezultātā nav, PVO aprēķini liecina, ka 2004. gadā šis skaits pārsniedza 2000 iedzīvotājus. (WHO, 2012) Ņemot vērā augsto smēķētāju īpatsvaru, Latvijas sabiedrības straujo novecošanu un pieaugošu tendenci neinfekcijas slimību izplatībai, prognozējams, ka vairāk nekā desmit gadus pēc PVO aprēķinu veikšanas, iedzīvotāju skaits, kas mirst smēķēšanas rezultātā, Latvijā nav samazinājies.

Gadu laikā tiek gūti arvien jauni pierādījumi par smēķēšanas tiešo ietekmi uz dažādu slimību rašanos, kas iepriekš netika sasaistītas ar smēķēšanu. Papildus tam, smēķēšana bieži vien ir ne tikai slimības riska faktors un izraisītājs, bet arī būtisks kavēklis organisma cīņā ar slimību. Augsts smēķētāju īpatsvars nozīmē, ka šī paraduma radītā ietekme uz iedzīvotāju veselību ir akūta problēma, kas izraisa daudzu iedzīvotāju invaliditāti, samazina darba produktivitāti un izraisa priekšlaicīgu un novēršamu nāvi, vienlaikus radot būtisku noslogojumu veselības sistēmai un valsts ekonomikai.

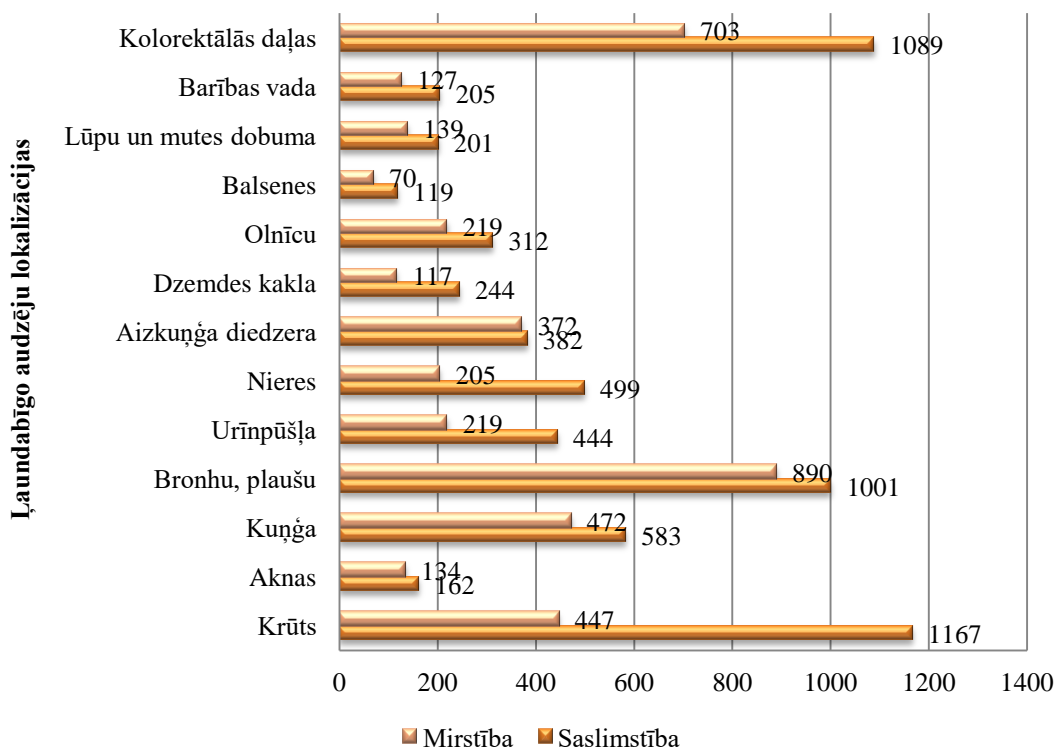
Saslimstība ar ļaundabīgajiem audzējiem ir otrs izplatītākais iedzīvotāju nāves cēlonis Latvijā. 2015. gadā ar ļaundabīgo audzēju diagnozi Ar noteiktām slimībām slimojošu pacientu reģistrā par pacientiem, kuriem diagnosticēta onkoloģiska slimība (turpmāk – Reģistrs) tika reģistrēti 11123 Latvijas iedzīvotāji. Pēdējo gadu laikā reģistrēto iedzīvotāju skaits saglabājies salīdzinoši nemainīgs. Pērn visbiežāk ticis diagnosticēts krūts ļaundabīgais audzējs (1167 pacientiem), prostatas audzējs (1111 pacientiem) un citi ļaundabīgie ādas audzēji (1104 pacientiem).

8. attēls. Ar noteiktām slimībām slimojošu pacientu reģistrā par pacientiem, kuriem diagnosticēta onkoloģiska slimība reģistrētie pacienti 2010.- 2015. gadā absolūtos skaitļos un uz 100 000 iedzīvotāju

Avots: Ar noteiktām slimībām slimojošu pacientu reģistrs par pacientiem, kuriem diagnosticēta onkoloģiska slimība, SPKC, 2016

9. attēls. Saslimstība un mirstība no ļaundabīgiem audzējiem 2015. gadā, absolūtos skaitļos

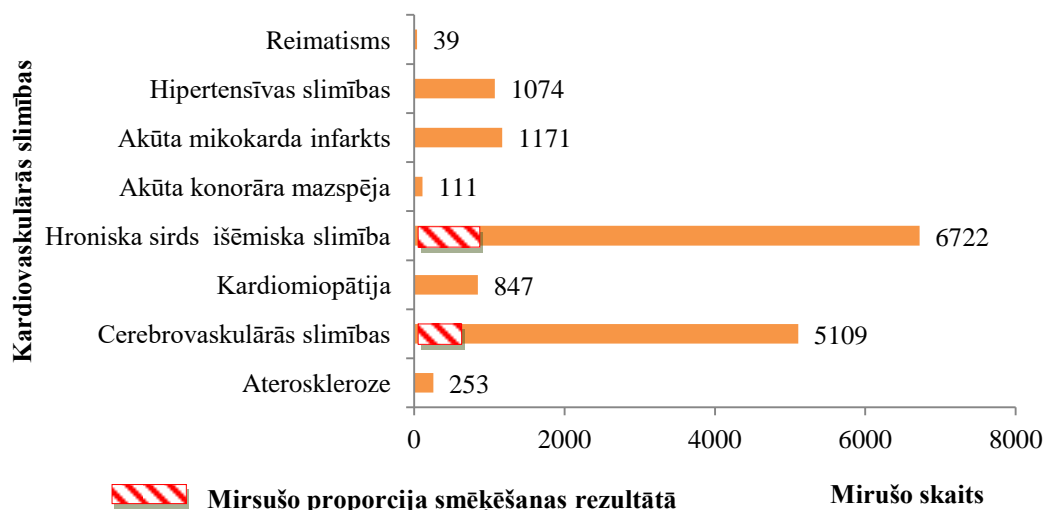

Avots: Ar noteiktām slimībām slimojošu pacientu reģistrs par pacientiem, kuriem diagnosticēta onkoloģiska slimība un Latvijas iedzīvotāju nāves cēloņu datu bāze, 2016

3.3. Mirstība no sirds un asinsvadu slimībām

Atbilstoši Latvijas iedzīvotāju nāves cēloņu datu bāzes informācijai, mirstība no asinsrites sistēmas slimībām ir bijis galvenais Latvijas iedzīvotāju nāves cēlonis 2015. gadā. Pērn no asinsrites sistēmas slimībām miruši 16161 iedzīvotāji. Asinsrites sistēmas slimību grupā sirds išēmiskās slimības 2015. gadā bijušas biežākais iedzīvotāju nāves cēlonis - miruši 8083 iedzīvotāji. Pēc PVO datiem 14% no visiem sirds išēmisko slimību nāves gadījumiem Latvijā ir smēķēšanas izraisīti (WHO, 2012). Balstoties uz 2015. gada datiem, tie ir vairāk nekā viens tūkstotis nāves gadījumi smēķēšanas rezultātā. Cerebrovaskulāro slimību grupā 10% no visiem nāves gadījumiem (vecumā pēc 30 gadiem) ir smēķēšanas rezultātā (WHO, 2012).

10. attēls. Mirstība no sirds un asinsvadu slimībām 2015. gadā, absolūtos skaitļos

Avots: Latvijas iedzīvotāju nāves cēloņu datu bāze, 2016

Neskatoties uz medicīnas straujo attīstību, šodien varbūtība nomirt ar smēķēšanas izraisītu slimību ir daudz lielāka, nekā pirms 50 gadiem. Smēķēšana ir veselības problēma, kuras sekas ir ne tikai dažādu slimību rašanās, bet arī būtisks ekonomisks slogs sabiedrībai. Bez tiešajām izmaksām, ko rada smēķēšanas izraisītu slimību ārstēšana, pie netiešām izmaksām pieskaitāms darba produktivitātes zudums, smēķēšanas rezultātā izraisīti ugunsgrēki un cigarešu izmešu radītais kaitējums videi. Lai gan precīzi aprēķini par to, kādus zaudējumus iedzīvotāju smēķēšana rada dažādu netiešo izmaksu rezultātā trūkst, kopējais slogs, ko rada smēķēšana būtiski pārsniedz ekonomisko ieguvumu, ko rada tabakas izstrādājumu ražošana un tirdzniecība.

4. PROFILAKSE

Tabakas un citu smēķējamo izstrādājumu sastāvā esošais nikotīns ir viena no spēcīgākajām pasaulē pieejamajām atkarību izraisošajām vielām. Lielāku atkarības risku rada vienīgi heroīna un kokaīna lietošana. (Nutt et al, 2007)

Kā liecina pētījumu dati, smēķēšana ir izplatīts Latvijas iedzīvotāju veselību ietekmējošs paradums. 2014. gadā 16% 11 gadīgo skolēnu ziņojuši, ka šajā vecumā jau ir pamēģinājuši smēķēt, bet 15 gadu vecumā šis īpatsvars bija pieaudzis jau līdz 67% (Pudule, 2015). Rezultāti liecina, ka smēķēšanas atkarības risks pastāv jau pamatskolas skolēnu vidū, kad daudzi jaunieši uzsāk pirmoreiz smēķēt un kļūst atkarīgi no paraduma, kas daudziem turpinās ilggadīgi vai pat visa mūža garumā.

Atkarība ir kompleksa slimība, kas kaitē gan cilvēka fiziskai, gan psihiskai veselībai, ietekmējot viņa dzīves kvalitāti, kā arī apkārtējo cilvēku veselību un labklājību.

Jau ilgstoši tiek pētīti apstākļi un faktori, kas ietekmē to, kāpēc daļa cilvēku dzīves laikā kļūst atkarīgi, bet daļa neklūst. Pētījumi liecina, ka pie šiem faktoriem ir pieskaitāma pieejamība atkarību izraisošām vielām (procesiem), ģimenes vēsture saistībā ar atkarības problēmām (ģenētiskie faktori), traumatiski dzīves notikumi un psiholoģiskās personības iezīmes, ka, piemēram, agresivitāte un impulsivitāte. Attiecīgi šo faktoru daudzveidība un to ietekme uz atkarības attīstības risku nosaka atkarību profilakses komplekso dabu.

Lai mazinātu smēķēšanas izplatību valstī, kā arī novērstu smēķēšanas uzsākšanu, ik gadu valstī tiek veiktas atkarības profilakses aktivitātes gan nacionālajā, gan pašvaldību līmenī.

2015. gada pavasarī Veselības ministrija un Slimību profilakses un kontroles centrs (turpmāk -SPKC) uzsāka informatīvās kampaņas „Brīvs” īstenošanu, lai mazinātu tabakas lietošanu bērnu un jauniešu vidū.

Informatīvās kampaņas mērķi bija informēt bērnus un pusaudžus vecumā no 11 līdz 15 gadiem par tabakas lietošanas negatīvo ietekmi uz veselību, veidot izpratni par smēķēšanas kaitīgumu veselībai, skaidrojot un demonstrējot to ar mērķauditorijai saprotamiem un saistošiem paņēmieniem un piemēriem, padarīt smēķēšanu mērķauditorijas acīs mazāk pievilcīgu un popularizēt dzīvi bez tabakas kā pareizo izvēli mērķu sasniegšanai dzīvē. Pie kampaņas aktivitātēm pieskaitāma interaktīvās mobilās web aplikācijas "80 brīvdienas" izstrādāšana, kuru bez maksas iespējams lejupielādēt SPKC mājaslapā ikviens, kurš vēlas izmantot palīgu smēķēšanas atmešanas laikā un uzzināt interesantus faktus un informāciju, saņemt ieteikumus un atbalstu vieglākai smēķēšanas atmešanai. Kampaņas ietvarā Latvijas skolās norisinājās arī domapmaiņas pēcpusdienas, kurās nozares eksperti, speciālisti un pārliecināti nesmēķētāji diskutēja ar jauniešiem par veselīgu dzīvesveidu, nostiprinot nesmēķējošu jauniešu pārliecinātību par pareizās izvēles izdarīšanu, kā arī motivējot smēķējošos jauniešus atbrīvoties no kaitīgā ieraduma.

Vienlaicīgi, lai aicinātu sabiedrību un jo īpaši vecākus pasargāt bērnus pret pasīvo smēķēšanu, Veselības ministrija un SPKC īstenoja kampaņu pret pasīvo smēķēšanu „Izvairies no smēķētāja!”. Lai gan Latvijas tiesiskajā regulējumā ir noteikts, ka smēķēšana bērna klātbūtnē ir fiziska vardarbības izdarīšana pret bērnu, Latvijas Republikas Tiesībsarga aptaujas rezultāti liecina, ka izplatītākā vardarbības forma ir tieši smēķēšana bērna klātbūtnē (Tiesībsargs, 2016). Kampaņas laikā televīzijā un kino tika demonstrēti TV reklāmas rullīši, izvietotas vides reklāmas, kā arī tika izveidota mājas lapa www.pasivasmekesana.lv, kur iespējams saņemt informāciju gan par pasīvās smēķēšanas ietekmi uz veselību, gan par pasīvās smēķēšanas mītiem, iedzīvotāju tiesībām u.c. noderīgu informāciju.

Aktīvs darbs atkarības profilaksē 2015. gadā arī noticis Latvijas pašvaldībās. Plašs pasākumu un pakalpojumu klāsts atkarības jautājumos ticis nodrošināts Rīgas pilsētas iedzīvotājiem ar Rīgas Labklājības departamenta speciālistu palīdzību. Pērn tikušas realizētas apmācības visa gada garumā gan sociālajiem darbiniekiem, gan pedagogiem/sociālajiem pedagogiem, skolu māsām un psihologiem. Ar dažādu intervenču nodrošināšanu atkarības riska grupām tikusi nodrošināta arī selektīvā profilakse Latvijas galvaspilsētā, specializējoties uz specifisku mērķauditoriju, kurai ir augstāks atkarībai raksturīgas uzvedības attīstības risks. Lai motivētu jauniešus pārtraukt smēķēšanu, tikusi nodrošināta „Jauniešu smēķēšanas interence”, kas ir izstrādāta programma jauniešiem, lai viņiem palīdzētu rast izpratni par smēķēšanu kā problemātisku uzvedības modeli un lai palīdzētu jauniešiem smēķēšanas pārtraukšanā. Tikušas ieviestas arī citas intervences, kā „Atkarības profilakse skolēniem”, kas paredzēta jauniešiem, kuriem ir tendence bieži pārkāpt noteikumus, demonstrēt opozīcijas uzvedību un tādējādi pakļaut sevi atkarību izraisošo vielu lietošanas riskam.

Plašs darbs noticis Rīgas vispārīgizglītojošajās mācību iestādēs, kur speciālisti nodrošina nodarbības, lekcijas, kā arī vecāku sapulces par atkarības un atkarības profilakses jautājumiem. 2015. gadā Rīgas skolās sāka mācību filmas „Izvēlies ko izvēlies” demonstrēšana, pēc kuras notiek abpusēja ieinteresēta diskusija ar speciālistiem un skolēniem. Rīgas domes Labklājības departamenta speciālisti ikdienā sadarbojušies ar Rīgas skolām, tiekoties ar jauniešiem un atbildot uz viņu jautājumiem par atkarību, atkarību izraisošām vielām, kā arī citiem aktuāliem jautājumiem.

Arī citās Latvijas novadu un pilsētu pašvaldībās vairāk vai mazāk aktīvi ticis īstenots profilakses darbs, tajā skaitā individuālu un grupas atbalsta sniegšana atkarīgām personām vai līdzatkarīgajiem. Atzīmējams ir Talsu novada pašvaldības darbs atkarības izraisošo vielu profilakses nolūkā, kas ietver daudzpusēju darbu ar iedzīvotāju informēšanu un izglītošanu, tai skaitā bezmaksas psihologa konsultāciju nodrošināšanu, izbraukuma lekciju organizēšanu un pašpalīdzības grupu uzturēšanu atkarības izraisošo vielu lietotājiem. Talsos darbojās arī „Atkarību konsultāciju punkts”, kurā iedzīvotājiem tiek nodrošināta iespējams vērsties, lai saņemtu dažādus pakalpojumus, tai skaitā arī konsultācijas par atkarības jautājumiem, par ārstēšanās un rehabilitācijas iespējām u.c. pakalpojumiem.

Palīdzības un atbalsta saņemšana atkarības gadījumā speciāli ierīkotā punktā iespējama arī Jelgavas pilsētā, kur iedzīvotājiem tiek nodrošināta vispusīga un plaša informācija par atkarību profilakses jautājumiem, speciālistu konsultācijas atkarīgām personām u.c. Atkarību profilakse ir viens no pilsētas veselības veicināšanas darbības virzieniem, kā rezultātā aktīvs darbs ticis organizēts nodrošinot apmācības pedagogiem, sociālajiem pedagogiem, pašvaldību policijas speciālistiem atkarību profilakses jautājumos, kā arī strādājot ar dažādām atkarību riska grupām.

Kā liecina Slimību profilakses un kontroles centra veiktas aptaujas dati par 2015. gadā veiktām profilakses aktivitātēm atkarību izraisošo vielu un procesu izplatības mazināšanā Latvijas vispārizglītojošās skolās, visbiežāk tieši smēķēšana skolu vidū tikusi minēta kā visaktuālākā problēma, kam seko datorspēles, azartspēles un moderno tehnoloģiju lietošana skolēnu vidū. Vairākas skolas norādījušas, ka smēķēšanas izplatība vairs neaprobežojas tikai ar tabakas izstrādājumu smēķēšanu, bet arī elektronisko cigarešu lietošanu, kuru tirgošanas nepilngadīgām personām nebija liegta līdz 2016. gada 20. maijam. Lai uzlabotu skolēnu zināšanas par smēķēšanu, skolās šie jautājumi ir integrēti gan mācību priekšmetos, gan tiek papildus rīkotas informatīvās dienas, projektu nedēļas, kā arī notiek vieslektoru (psihologu, izaugsmes treneru, medmāsām u.c.) lekcijas par atkarības jautājumiem. Skolas izmantojušas iespēju piedalīties arī dažādās kampaņās, aktivitātēs, kā arī izmantot citu institūciju speciālistu pakalpojumus, lai izglītotu skolēnus par atkarību izraisošo vielu lietošanu.

Lai uzlabotu iedzīvotāju pieejamību smēķēšanas atmešanas pakalpojumiem, 2015. gadā tika uzsākta Konsultatīvā tālruņa 67037333 smēķēšanas jautājumos nodrošināšana. Lai gan tālruņa numurs 67037333 vēsturiski savu darbību uzsācis jau 2000. gadā, tas iepriekš ir darbojies gan kā Uzticības tālrunis, gan kā tālrunis Atkarības jautājumos Rīgas Domes Labklājības Departamentā. Sākot ar 2015. gadu, tālrunis darbojās kā smēķēšanas atmešanas tālruņa līnija, tādejādi Latvijai pārņemot daudzās Eiropas un pasaules valstī nodrošinātu praksi izmantot tālruņa līniju, lai palīdzētu un atbalstītu iedzīvotājus smēķēšanas atmešanā.

Kopš tālruņa darbības uzsākšanas, pakāpeniski palielinājies to zvanītāju skaits, kas vēlas saņemt konsultācijas tieši smēķēšanas atmešanā. Neskatoties uz to, iedzīvotāji samērā kūtri izmanto pakalpojumu, kas skaidrojams gan ar trūkstošām zināšanām par pakalpojuma pieejamību, gan zināmu skepsi pret šādu pakalpojuma izmantošanas veidu profesionālas palīdzības saņemšanai.

Vidējo mēnesī saņemto zvanu skaits 2015. gadā svārstījies no 36 zvaniem ziemas mēnešos līdz 114 zvaniem gada pirmajā ceturksnī. Visbiežāk konsultācijas tikušas meklētas nedēļas sākumā, bet visbiežāk palīdzības meklētāji bijuši gados jauni vīrieši.

SECINĀJUMI

- Strauji samazinājusies smēķēšanas izplatība jauniešu vidū. Atbilstoši 2015. gadā publicēta pētījuma datiem, 2014. gadā 13-15 gadīgo jauniešu īpatsvars, kuri lietojuši jebkādas tabakas izstrādājumus, kopš 2011. gada ir samazinājies par 39%. Zēnu vidū šis īpatsvars samazinājies par 36%, bet meiteņu vidū par 44%.
- Salīdzinot ar 2011. gadu, 2014. gadā samazinājusies arī jauniešu interese par ūdenspīpēm. Lai gan ūdenpīpe ir otrs biežāk lietotais tabakas izstrādājums 13-15 gadīgo jauniešu vidū, pēdējo četrus gadu laikā to jauniešu īpatsvars, kuri ir pamēģinājuši ūdenspīpi, ir samazinājies par 31%. 2014. gadā ūdenspīpi bija pamēģinājuši pīpēt 41% 13-15 gadīgo jauniešu.
- Pēdējo gadu laikā pieaugusi elektronisko cigarešu lietošanas izplatība jauniešu vidū. 2014. gadā 27% 13-15 gadīgo jauniešu bija pamēģinājuši elektroniskās cigaretes, kas ir par 35% vairāk nekā 2011. gadā. Izteikti elektronisko cigarešu popularitāte pieaugusi 14 un 15 gadīgo jauniešu vidū, bet vienu vai vairākas reizes pēdējā mēneša laikā šo ierīci ir smēķējuši 11% jauniešu.
- Kopš 2002. gada turpina pakāpeniski samazināties pasīvās smēķēšanas izplatība visās vecuma grupās. 13-15 gadīgo jauniešu īpatsvars, kuri nedēļas laikā tikuši pakļauti pasīvajai smēķēšanai mājās, samazinājies no 64% 2002. gadā līdz 41% 2014. gadā.
- Par 6% palielinājies patēriņam nodoto cigarešu apjoms Latvijas tirgū. 2015. gadā turpināja palielināties patēriņam nodoto cigāru un cigarillu skaits, kas gada laikā palielinājies par 29%. Kopš 2015. gada ar akcīzes nodokli tiek apliktas arī tabakas lapas – 58 euro par vienu kilogramu tabakas lapu.
- 2015. gadā realizētas profilakses aktivitātes smēķēšanas izplatības mazināšanas nolūkā. Veselības ministrija sadarbībā ar Slimību profilakses un kontroles centru īstenojusi informatīvo kampaņu „Brīvs” bērnu un jauniešu informēšanai par tabakas negatīvo ietekmi un kampaņu pret pasīvo smēķēšanu „Izvairies no smēķētāja”, lai aicinātu sabiedrību un vecākus pasargāt bērnus pret pasīvo smēķēšanu. Pašvaldības un vispārīzglītojošas skolas īstenojušas pasākumus atkarības mazināšanas nolūkā, ieskaitot atkarīgo un līdzatkarīgo atbalsta grupu nodrošināšana, speciālistu izglītošana, informatīvo dienu organizēšana.
- 2015. gadā Latvijas iedzīvotājiem ticis nodrošināts pakalpojuma „Konsultatīvais tālrunis smēķēšanas jautājumos 67037333” pieejamība, lai saņemtu telefoniskas konsultācijas smēķēšanas atmešanā, savukārt galvaspilsētas iedzīvotājiem tikusi nodrošināta programma jauniešiem „Jauniešu smēķēšanas intervence”, lai palīdzētu rast izpratni par smēķēšanu un palīdzētu atstāt to.
- Plašs darbs smēķēšanas profilaksē ticis nodrošināts gan Latvijas pilsētu un novadu pašvaldībās, gan vispārīzglītojošās skolās. Ar speciāli ierīkotu punktu izveidošanu un uzturēšanu, konsultāciju nodrošināšanu atkarīgām personām un apmācību veikšanu pedagogiem, sociāliem darbiniekiem un citiem speciālistiem, īstenots darbs atkarību izplatības mazināšanā.
- Saslimstība ar tām slimībām, kuru riska faktoru starpā liela nozīme ir smēķēšanai, Latvijā joprojām ir augsta. 2015. gadā galvenais Latvijas iedzīvotāju nāves cēlonis joprojām bijušas kardiovaskulārās slimības, visbiežāk hroniskas sirds išēmiskas slimības un cerebrālvaskulārās slimības rezultātā.

- 2015. gadā Ar noteiktām slimībām slimojošu pacientu reģistrā par pacientiem, kuriem diagnosticēta onkoloģiska slimība, tikuši reģistrēti 11123 iedzīvotāji, visbiežāk ar krūts ļaundabīgo audzēju, prostatas un citiem ļaundabīgiem ādas audzējiem. Saslimstība un mirstība no plaušu vēža, kas, atbilstoši pētījumu datiem, izraisa līdz pat deviņus no desmit nāves gadījumiem ir viena no izplatītākajām onkoloģiskajām saslimšanām Latvijā. Lai gan kopš 2012. gada mirstība no plaušu audzēja ir nedaudz samazinājusies, ļaundabīgo audzēju lokalizāciju vidū, plaušu audzējs 2015. gadā bija galvenais iedzīvotāju nāves cēlonis.

LITERATŪRAS SARAKSTS

Centers for disease prevention and control

<http://www.cdc.gov/tobacco/campaign/tips/diseases/cancer.html> Skatīts: 05.07.2016.

Gobiņa, I., u.c. (2008). Smēķēšanas un alkohola lietošanas izplatība skolas vecuma bērniem Latvijā 1991-2006. Rīga: Sabiedrības veselības aģentūra

Grīnberga, D., Pudule, I., Velika, B., Gavare, I., Villeruša, A. (2015) Latvijas iedzīvotāju veselību ietekmējošo paradumu pētījums, 2014. Rīga: Slimību profilakses un kontroles centrs

Guindon GE, Boisclair D. Past, current and future trends in tobacco use: HNP discussion paper. Washington: The World Bank; 2003. Pieejams elektroniski: <http://escholarship.org/uc/item/4q57d5vp>

Nutt, D., et al. (2007) Development of a rational scale to assess the harm of drugs of potential misuse. The lancet, Volume 369, No. 9566, p1047–1053, 24 March 2007

Pudule, I., Velika, B., Grīnberga, D., Gobiņa, I., Villeruša, A. (2015) Latvijas skolēnu veselības paradumu pētījums 2013./2014. mācību gada aptaujas rezultāti un tendences. Rīga: Slimību profilakses un kontroles centrs

Rīgas domes Labklājības departaments (2014). Riska un aizsargājošo faktoru ietekme uz atkarību izraisošo vielu lietošanas līmeni jauniešu vidū. 5. posms. Rīga: Tirgus un sociālo pētījumu institūts „Latvijas Fakti”

SPKC (2015). Slimību profilakses un kontroles centra dati par veselības aprūpes statistiku. Pieejami elektroniski: <http://www.spkc.gov.lv/veselibas-aprupes-statistika/>

SPKC (2016). Statistikas dati par iedzīvotāju mirstību.

http://www.spkc.gov.lv/file_download/3153/Mirstiba_par_2015_gala.doc

Tiesībsargs (2016). Latvijas Republikas Tiesībsargs. Tiesībsarga pētījums par vardarbības izplatību pret bērniem Latvijā. Rīga: TNS, 2015

Pieejams elektroniski:

http://www.tiesibsargs.lv/files/content/Petijumi/4239_TNS_Vardarbibas_pret_berniem_izplatiba_Latvija_2015.pdf

TNS Opinion & Social (2014). Special Eurobarometer 429. Attitudes of Europeans Towards tobacco and electronic cigarettes. European Commission, 2015

Velika, B., Grīnberga, D., Pudule, I. (2015) Starptautiskais jauniešu smēķēšanas pētījums. 2014. gada aptauja Latvijā un tendences. Rīga: Slimību profilakses un kontroles centrs.

WHO (2012). WHO Global Report. Mortality attributable to tobacco. Geneva: World Health organization

WHO (2014). The 10 leading causes of death in the world, 2000 and 2012. Publicēts:

<http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs310/en/>. Skatīts: 05.07.2016